

روش تحقیق ترکیبی، ویژگی ها، مراحل، کاربرد و نمونه ها

آنیتا همایون فرد¹

بیان مساله

مساله تحقیق در این مقاله عبارت است از این که چگونه در پژوهش های متنوع و روش های مختلف مطالعات بین رشته ای و چندرشته ای و به طور کلی تحقیقات علمی چند مرحله ای و چندبعدی، یکپارچگی و همگرایی حاصل می شود؟ روش تحقیق ترکیبی چیست و ویژگی های آن کدامند؟ کاربرد روش ترکیبی چه می باشد و مراحل انجام این گونه پژوهش چیست؟

سوالات پژوهش

- 1- روش تحقیق ترکیبی چه ویژگی هایی دارد؟
- 2- مراحل انجام روش پژوهش ترکیبی چیست؟
- 3- کاربرد روش تحقیق ترکیبی چه می باشد؟

چارچوب نظری

روش تحقیق ترکیبی، یکی از روش شناسی های متاخر است. پس از گذشت بیش از یک دهه، در ترکیب کردن روش های تحقیق کمی و کیفی برای انجام تحقیقات، کوشش های ویژه ای به عمل آمده و از ترکیب این دو دسته روش ها، مجموعه روش های تحقیق ترکیبی پدیدار شده است. این روش، توسط روش شناسانی ظهور کرد که معتقد بودند استفاده از دیدگاه های کمی و کیفی با هم در یک مطالعه پژوهشی واحد مفید می باشند.

¹- کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه تربیت مدرس

روش انجام تحقیق

از آن جا که روش تحقیق آمیخته در کشور کم سابقه می باشد و هم چنین کمبود منابع فارسی، این روش در بین جامعه آموزشی و پژوهشی ناشناخته مانده است. در این پژوهش، از روش تحلیل اسنادی، بهره گرفته شده، مقالات و کتب منتشر شده خارجی بررسی گردیده و به جمع آوری اطلاعات، تحلیل، ترکیب یافته‌ها و دسته بندی آن‌ها پرداخته شده است.

یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های روش تحقیق ترکیبی

ویژگی‌های اصلی این روش‌ها، متاثر از چگونگی استفاده از دو دسته روش‌های کمی و کیفی است:

- 1- میزان اهمیت یا اولویتی که به هر یک از دو دسته تحقیق کمی یا کیفی اختصاص می‌یابد. یعنی پژوهشگر، بیان می‌کند که در اجرای تحقیق، وزن و اهمیت کدام یک از روش‌های کمی یا کیفی بیشتر است.
- 2- چگونگی توالی استفاده از روش‌های تحقیق کمی و کیفی. که ممکن است به یکی از سه حالت زیر رخ دهد:
 - ابتدا داده‌های کمی گردآوری شود سپس داده‌های کیفی.
 - ابتدا داده‌های کیفی جمع‌آوری شود سپس داده‌های کمی.
 - هر دو نوع داده‌های کمی و کیفی، در یک زمان گردآوری شود (بازرگان، 1387).

انواع طرح‌های ترکیبی

تاکنون روش‌شناسان، طرح‌های بسیاری برای روش‌های ترکیبی معرفی کرده‌اند. کراسول (2003)، این طرح‌ها را به چهار دسته کلی تقسیم می‌کند که عبارتند از:

- 1- **طرح تحقیق ترکیبی به هم تنیده^۱**: در این نوع طرح، پژوهشگر به هر دو مجموعه داده‌های کمی و کیفی، به صورت هم‌زمان، وزن (اهمیت) مساوی می‌دهد. هدف محقق، گردآوری و تحلیل داده‌ها در تفسیری کلی‌تر و همگرا نمودن یافته‌ها می‌باشد.
- 2- **طرح تحقیق ترکیبی تشریحی^۲**: در این نوع طرح، پژوهشگر به منظور تشریح یک پدیده، وزن اصلی را به داده‌های کمی اختصاص داده و از داده‌های کیفی، برای تشریح ابعاد مختلف پدیده، استفاده می‌کند و ابتدا داده‌های کمی گردآوری می‌شود و سپس داده‌های کیفی. در آخر، نتایج این دو مجموعه را براساس نتایج کمی تفسیر می‌کنند.
- 3- **طرح تحقیق ترکیبی اندراجی^۳**: در این نوع طرح، یک نوع از مجموعه داده‌های کمی یا کیفی، نقش حمایتی را برای نوع دیگر بازی می‌کند. ممکن است پژوهشگری داده‌های کمی را در متدولوژی داده‌های کیفی یا به عکس داده‌های کیفی را در متدولوژی داده‌های کمی قرار دهد. پژوهشگران زمانی که طرح‌های پژوهشی بزرگ را پیش رو دارند از این رویکرد استفاده می‌کنند.
- 4- **طرح تحقیق ترکیبی اکتشافی^۴**: در این نوع طرح، پژوهشگر ابتدا به گردآوری داده‌های کیفی می‌پردازد و سپس به جمع‌آوری داده‌های کمی. تفاوت این طرح با طرح‌های تشریحی در وزن و اهمیت است که به داده‌های کیفی داده می‌شود. از این طرح‌ها زمانی استفاده می‌شود که پژوهشگر بخواهد نتایج به دست آمده را به گروه‌های دیگر تعمیم دهد، نظریه‌های قبلی را ارزیابی کند یا پدیده‌ای را عمیقاً بررسی کند، استفاده از این روش مناسب است.

¹ -Triangulation Design

² -Explanatory Design

³ -Embedded Design

⁴ -Exploratory Design

مراحل روش پژوهش ترکیبی

روش‌های آمیخته در هشت گام خلاصه و جمع‌بندی می‌شود که عبارت‌اند از:

- 1- تدوین پرسش‌های پژوهش و فرضیه‌سازی: پژوهشگر ابتدا با توجه به نوع مطالعه و فرضیه مبتنی بر آن پرسش‌های پژوهشی را تنظیم می‌نماید.
- 2- مشخص نمودن هدف: پژوهشگر پس از طراحی پرسش‌های پژوهشی، در این مرحله باید دلیل خود را مبنی بر استفاده از روش پژوهشی روشن ساخته و مشخص کند به دنبال چه چیزی است.
- 3- انتخاب متدولوژی مناسب: پژوهشگر بایستی شیوه‌ای که با آن داده‌های پژوهشی را جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر می‌نماید انتخاب کند.
- 4- جمع‌آوری داده‌ها: پژوهشگر با استفاده از پرسشنامه، مصاحبه، گروه‌های فکری و مشاهدات، به گردآوری داده‌ها می‌پردازد.
- 5- تحلیل داده‌ها: تحلیل داده‌ها (کمی و کیفی) می‌تواند به صورت مجزا یا با هم صورت بگیرد یا در چند مرحله تکرار شود.
- 6- اعتبار‌سنجی داده‌ها: داده‌های گردآوری و تحلیل شده در مراحل پیشین، به منظور حصول اطمینان از نبود هیچ‌گونه شبهه‌ای ارزیابی می‌شوند.
- 7- توصیف داده‌ها: پژوهشگر از ابتدا تا پایان تحقیق، باید داده‌ها را بدون تعصب و گرایش‌های فردی توصیف نماید.
- 8- نتیجه‌گیری و تدوین گزارش.¹

نمونه‌ای کاربردی از روش تحقیق ترکیبی

نمونه جالب و آموزنده این موضوع را می‌توان در پژوهش مایکل فاین² مشاهده کرد؛ مایکل فاین که در زمینه نابرابری در مدارس شهری تحقیق می‌کرد، دریافت میزان دانش آموزان دبیرستانی اخراج شده در جنوب شهر نیویورک بیش از 30 درصد است. او در صدد ارائه تبیینی مناسب برآمد؛ ابتدا تحقیقاتی کمی در زمینه استعداد تحصیلی و هوش بهر دانش آموزان

¹ - Vanessa Traynor Mixed Methods; www.nswphc.unsw.edu.au.

² - Michel Fine

اخراجی انجام داد. سپس نمرات این افراد را با دانش آموزان معمولی مقایسه کرد. او هم چنین این فرض را آزمود که دانش آموزان اخراجی دچار درماندگی آموخته شده هستند. فاین پس از انجام دادن این تحقیقات و دست نیافتن به تبیینی قابل قبول، به کار بست روش‌های کیفی، از جمله مصاحبه با دانش آموزان اخراجی و مشاهده برخی از آن‌ها در موقعیت‌های معمولی زندگی پرداخت؛ او در نتیجه گیری پایانی خود آورده است: اخراجی‌ها دانش‌آموزانی زیرک، موقع‌شناس و دارای هوش سرشار سیاسی و انتقادی بودند. برای ما بسیار شگفت‌انگیز بود که اخراجی‌ها دانش‌آموزانی بودند که نابرابری و بی‌عدالتی در زندگی اجتماعی و در مدار سشان را به خوبی تشخیص می‌دادند و بنابراین آمادگی زیادی برای نقد یا دست‌انداختن یک معلم داشتند. اخراجی‌ها کمتر افسرده بودند و سطح علمی یکسانی با سایر دانش‌آموزان مدرسه داشتند. این دانش‌آموزان به این دلیل اخراج شده بودند که توانایی زیر سؤال بردن ایدئولوژی غالب مدرسه را داشتند، اما روش مقاومت کردن در برابر آن را نشان ندادند (فاین، 1982). پر واضح است که در پژوهش فاین، بدون انجام روش ترکیبی، امکان دستیابی به نتایج معتبر وجود نداشت. او توانست تبیین قانع‌کننده‌ای برای میزان بالای دانش‌آموزان اخراجی ارائه دهد.

نتیجه‌گیری، بحث و پیشنهادها

امروزه بیشتر روش‌شناسان بر این باورند که برای تأمین اعتبار پژوهش‌ها باید تکرر روش‌ها را پذیرفت و راهبردهایی را اتخاذ کرد که به واسطه آن‌ها بتوان از قوت‌های انواع پژوهش‌های کمی و کیفی بهره‌مند شد. روش ترکیبی، برخلاف دو روش دیگر در پی محدود ساختن و انحصاری کردن انتخاب پژوهشگران نیست، با رویکردهای جزمی کاملاً مخالف است و شکل خلاق و پویای کلیه رویکردهای پژوهشی به شمار می‌رود. این روش، فراگیر و کثرت‌گرا بوده و پژوهشگران را ترغیب می‌کند تا آن را برگزینند و در مطالعات پیچیده، چندرشته‌ای و بین‌رشته‌ای از آن استفاده نمایند.

منابع

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران
روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

- 1- بازرگان هرنندی، عباس. (1387). «روش تحقیق آمیخته: رویکردی برتر برای مطالعات مدیریت»، *دانش مدیریت*، ش 81، صص 19-36.
- 2- صدوقی، مجید، «معیارهای ویژه ارزیابی پژوهش کیفی»، *روش‌شناسی علوم انسانی (حوزه و دانشگاه)*، ش 56، سال چهاردهم، پاییز 1387، صص 55-72.
- 3- Burke Johnson and Anthony J. Onwuegbuzie (press, 2007), "Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come", *Educational Researcher*, Vol. 33, No. 7.
- 4- Campbell, D. T., & Fiske, D.W. (1959); "Convergent and Discriminant Validation by the Multitrait-Multi-Method Matrix". *Psychological Bulletin*.